

Agnieszka Tomaszewska

Możliwość zrzeczenia się alimentów przez uprawnionego¹

The ability to renounce maintenance rights by an obligee

The obligation to provide maintenance is created *ex lege*, regardless of parties' will. Both the maintenance obligation and the corresponding right to maintenance are strictly personal and inalienable. However, it is possible to conclude a contract between the obligee and the obligor concerning the maintenance obligation.

Keywords: maintenance, Family and Guardianship Code

Obowiązek alimentacyjny powstaje *ex lege*, niezależnie od woli stron. Zarówno obowiązek alimentacyjny, jak i odpowiadające mu prawo do świadczeń alimentacyjnych mają charakter ściśle osobisty i są niezbywalne. Niewykluczona jest natomiast możliwość zawarcia między uprawnionym a zobowiązanym umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego.

Słowa kluczowe: alimenty, Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Ekspert ds. legislacji Biura Analiz Sejmowych ■
Kancelaria Sejmu, Biuro Analiz Sejmowych, Wydział Analiz Prawnych, Zespół Prawa Prywatnego, WARSZAWA, POLSKA ■
agnieszka.tomaszewska@sejm.gov.pl ■ <https://orcid.org/0000-0001-9524-8671>

Przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest odpowiedź na pytanie: „czy istnieje w polskim prawie możliwość skutecznego i trwałego zrzeczenia się alimentów przez stronę, na którą zostały one zasądzone, w celu utrzymania małoletniego?”

W opinii został uwzględniony stan prawny na dzień jej sporządzenia następujących aktów prawnych:

- ustawy z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodziny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359, ze zm.; dalej: k.r.o.,
- ustawy z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1145, ze zm.; dalej: k.c.,
- ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1575, ze zm.; dalej: k.p.c.

¹ *Opinia prawna w sprawie możliwości zrzeczenia się alimentów przez uprawnionego* sporządzona 26 października 2020 r. na zlecenie posła Klubu Parlamentarnego Koalicja Polska – Polskie Stronnictwo Ludowe-Kukiz15; BAS-WAP-1989/20.

Uzasadnienie

1. Przepisy kreujące obowiązek alimentacyjny są normami bezwzględnie obowiązującymi. Zarówno obowiązek alimentacyjny, jak i odpowiadające mu prawo do świadczeń alimentacyjnych mają charakter ściśle osobisty i są nieprzenaszalne zarówno *inter vivos* (pomiędzy żywymi), jak i *mortis causa* (na wypadek śmierci), wygasają z chwilą śmierci uprawnionego czy zobowiązanego. Obowiązki i uprawnienia ze stosunku alimentacyjnego nie przechodzą na spadkobierców (art. 139 k.r.o. i art. 922 § 2 k.c.) – z wyjątkiem rat prawomocnie zasądzonych i wymagalnych do chwili otwarcia spadku. Obowiązek alimentacyjny nie może podlegać zrzeczeniu i nie może być zbyty innej osobie. W szczególności nie jest dopuszczalna kapitalizacja obowiązku alimentacyjnego, tzn. zrzeczenie się możliwości żądania alimentów w przyszłości w zamian za jednorazowe otrzymanie sumy pieniężnej, stanowiącej równowartość rat alimentacyjnych, należnych za pewien okres w przeszłości. Nie jest też dopuszczalne przejęcie obowiązku alimentacyjnego przez inną osobę. Niemniej, jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z 24 maja 1990 r. (sygn. akt III CZP 21/90), do wykonania typowego świadczenia alimentacyjnego w postaci określonej sumy pieniężnej ma zastosowanie art. 356 § 2 k.c., wobec czego dłużnik alimentacyjny może spełnić obciążające go świadczenie za pośrednictwem osoby trzeciej, w szczególności poręczyciela. Odmowa przyjęcia świadczenia przez wierzyciela mogłaby być skuteczna wtedy, gdyby osoba, za której pośrednictwem dłużnik spełnia świadczenie, działała wbrew jego woli z pokrzywdzeniem uprawnionego.

To, że nie ma prawnej możliwości zrzeczenia się uprawnienia do alimentów i przyszłych roszczeń alimentacyjnych, wynika z tego, że obowiązek ten stanowi przede wszystkim zobowiązanie powstające *ex lege* (z mocy prawa) pomiędzy osobami połączonymi węzłem rodzinnym oraz między innymi osobami (np. między byłymi małżonkami, niezależnie od woli stron). Orzeczenie sądu w sprawie o alimenty nie kreuje zatem obowiązku alimentacyjnego, lecz jedynie „konkretyzuje” już istniejący obowiązek, wskazując zakres świadczeń i sposób ich dokonywania. Również umowa nie jest źródłem obowiązku alimentacyjnego. Co więcej, zawarcie umowy o zrzeczeniu się uprawnienia do żądania alimentów na przyszłość nie wywoła żadnych skutków prawnych, ponieważ, jeżeli zostaną spełnione przesłanki obowiązku alimentacyjnego, to mimo zawarcia takiej umowy, można ubiegać się o alimenty. Zawarta umowa dotycząca zrzeczenia się roszczeń jest zatem nieważna². Niewykluczona jest natomiast możliwość zawarcia pomiędzy uprawnionym a zobowiązanym umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego (art. 138 k.r.o), w której uregulowane zostaną niektóre kwestie dotyczące jego wykonywania (np. postać świadczenia, termin spełnienia świadczenia, miejsce wykonania). Na dopuszczalność umownej konkretyzacji

² Zob. orzeczenia SN z: 1 marca 1952 r., sygn. akt C 751/51; 14 października 1961 r., sygn. akt 4 CR 86/61.

obowiązku alimentacyjnego wskazuje art. 138 k.r.o., zgodnie z którym „[w] razie zmiany stosunków można żądać zmiany orzeczenia lub umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego”. Ponadto, jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w uchwale z 4 grudnia 2013 r. (sygn. akt III CZP 85/13): „[t]reść obowiązku wynikającego ze stosunku alimentacyjnego wprawdzie określa ustawa, w której przewidziano, że zakres świadczeń alimentacyjnych zależy od usprawiedliwionych potrzeb uprawnionego oraz zarobkowych i majątkowych możliwości zobowiązanego (art. 135 § 1 KRO – Kodeks rodzinny i opiekuńczy – dopisek A.T.), jednak nie ma przeszkód, aby obowiązek świadczenia został skonkretyzowany w umowie, ugodzie sądowej albo w orzeczeniu sądowym (argument z art. 138 KRO). Stosunek alimentacyjny nie wyróżnia się niczym szczególnym na tle innych stosunków prawnych, które powstają z mocy samego prawa i mają pozaumowną podstawę. W tej grupie można przykładowo wymienić obowiązek naprawienia szkody, wydania bezpodstawnego wzbogacenia, a także pokrycia zachowku”³. Umowa dotycząca obowiązku alimentacyjnego może zostać zawarta w każdej formie, w tym w sposób dorozumiany⁴. W orzecznictwie podkreśla się, że „[p]orozumienie stron w kwestii sposobu realizacji obowiązku alimentacyjnego i wysokości świadczeń alimentacyjnych nie wymaga zatem nadania mu formy pisemnej. W razie niedochowania takiej formy, o istnieniu umowy zawartej *per facta concludentia* może świadczyć to, że alimenty faktycznie są przez zobowiązanego uiszczane na rzecz osoby uprawnionej”⁵. Umowa taka nie może być sprzeczna z ustawą ani mieć na celu obejścia ustawy (art. 58 § 1 k.c.), w tym przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego o obowiązku alimentacyjnym. Za sprzeczne z ustawą należy uznać określenie wysokości należnych świadczeń alimentacyjnych niezgodne z ustawowymi przesłankami znajdującymi zastosowanie do określonego rodzaju obowiązku alimentacyjnego (zob. m.in. art. 133 i art. 135 k.r.o.). Gdyby umowa dotycząca obowiązku alimentacyjnego określała świadczenia w wysokości nieodpowiadającej usprawiedliwionym potrzebom uprawnionego oraz zarobkowym i majątkowym możliwościom zobowiązanego, to wówczas w części, w jakiej alimenty powinny być wyższe, istnieje możliwość dochodzenia ich przed sądem. Gdyby natomiast w takiej umowie zaznaczono, że w pozostałym zakresie (a zatem w części, w jakiej alimenty powinny być wyższe) uprawniony zrzeka się alimentów, to wówczas w tej części umowa byłaby nieważna (art. 58 § 1 i 3 k.c.); gdyby okazało się, że bez postanowień dotkniętych nieważnością czynność nie zostałaby dokonana, wówczas nieważna byłaby cała umowa (art. 58 § 3 *in fine* k.c.). Także w takim przypadku istniałaby możliwość dochodzenia alimentów przed sądem – w zakresie, w jakim umowa byłaby nieważna.

³ Zob. także np. wyroki TK z: 13 maja 2014 r., sygn. akt SK 61/13; 29 marca 2012 r., sygn. akt K 27/08.

⁴ Zob. m.in. uchwałę SN z 4 grudnia 2013 r., sygn. akt III CZP 85/13.

⁵ Wyrok SA w Katowicach z 16 września 2015 r., sygn. akt III AUa 987/15.

2. Przesłanką obowiązku alimentacyjnego rodziców względem dziecka jest niezdolność dziecka do samodzielnego utrzymania (art. 133 § *in principio* k.r.o.) – w odróżnieniu od ogólnej przesłanki obowiązku alimentacyjnego, którą jest niedostatek uprawnionego (art. 133 § 2 k.r.o.). W uchwale z 9 czerwca 1976 r. (sygn. akt III CZP 46/75), zawierającej zalecenia kierunkowe w sprawie wzmoczenia ochrony rodziny, Sąd Najwyższy wskazał: „Obowiązek alimentacyjny doznaje ograniczenia w zasadzie, w myśl której uprawnionym do świadczeń alimentacyjnych jest tylko ten, kto znajduje się w niedostatku (art. 133 § 2 KRO). Ograniczenie to nie dotyczy jednak uprawnień alimentacyjnych dzieci względem rodziców do czasu uzyskania przez nie samodzielności oraz małżonków między sobą w czasie trwania małżeństwa. Ponadto, zgodnie z utrwaloną w orzecznictwie zasadą, małoletnie dzieci mają prawo do równej stopy życiowej z rodzicami. Konsekwencją tej zasady jest to, że rodzice w żadnym razie nie mogą uchylić się od obowiązku alimentacyjnego względem dziecka, które nie może utrzymać się samodzielnie, tylko na tej podstawie, że wykonywanie obowiązku alimentacyjnego stanowiłoby dla nich nadmierny ciężar. Rodzice muszą więc podzielić się z dzieckiem nawet najmniejszymi dochodami”. Jak wskazano w literaturze, „zaspokojenie przez rodziców potrzeb dzieci powinno – w razie konieczności – nastąpić nawet kosztem substancji ich majątku. Tylko zupełny brak możliwości zarobkowych i majątkowych zwalnia ich od obowiązku alimentacyjnego względem dzieci”⁶.

Obowiązek alimentacyjny rodziców trwa do chwili osiągnięcia przez dziecko zdolności do samodzielnego utrzymywania się. Tym samym np. uzyskanie przez dziecko pełnoletności nie wyłącza tego obowiązku *per se*⁷. Podobnie zawarcie przez dziecko małżeństwa nie uchyla obowiązku alimentacyjnego, jeżeli nie jest ono w stanie utrzymać się samodzielnie. W takim wypadku zmienia się jednak kolejność zobowiązanych – obowiązek alimentacyjny współmałżonka „wyprzedza” obowiązek rodziców. Dziecko, które osiągnęło pełnoletność, a także zdobyło wykształcenie umożliwiające podjęcie pracy zawodowej, pozwalającej na samodzielne utrzymanie, nie traci uprawnień do alimentów, jeżeli np. chce kontynuować naukę i zamiar ten znajduje uzasadnienie w dotychczas osiągniętych wynikach⁸. Jeżeli jednak dziecko pełnoletnie, już przygotowane do pracy, zaniedbuje z własnej winy obowiązki związane z dalszą edukacją, obowiązek rodziców do dalszego dostarczania mu środków utrzymania ustaje⁹. Jeżeli obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka wygaśł wskutek osiągnięcia

⁶ K. Pietrzykowski, Komentarz do art. 133 [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2020, Legalis, nb 3.

⁷ Zob. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej i Administracyjnej SN z 16 grudnia 1987 r., sygn. akt III CZP 91/86.

⁸ Wyrok SN z 24 marca 2000 r., sygn. akt I CKN 1538/99.

⁹ Zob. m.in. wyroki SN: z 12 września 1969 r., sygn. akt III CRN 524/69; 8 sierpnia 1980 r., sygn. akt III CRN 144/80; 12 lutego 1998 r., sygn. akt I CKN 499/97.

przez nie zdolności do samodzielnego utrzymywania się, natomiast później znalazło się ono w niedostatku, rodzice obowiązani są do alimentacji na zasadach ogólnych przewidzianych w art. 133 § 2 k.r.o. (i według kolejności przewidzianej w art. 129 k.r.o.).

Jak stanowi art. 133 ust. 1 k.r.o. *in fine* rodzice są „zwolnieni” od obowiązku alimentowania dziecka w takim zakresie, w jakim dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Nie dotyczy to jednak substancji tego majątku. W literaturze wskazuje się ponadto, że rodzice są zwolnieni od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka także w takim zakresie, w jakim może ono zaspokoić swoje usprawiedliwione potrzeby z innych źródeł, w szczególności¹⁰: 1) z dochodów uzyskiwanych z majątku rodzeństwa, z którym dziecko wychowuje się razem (art. 103 k.r.o.); 2) z renty rodzinnej na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym lub renty pobieranej na podstawie umowy ubezpieczenia (art. 805 k.c.); 3) ze stypendium; 4) z zarobków w takim zakresie, w jakim – mając dochody z własnej pracy – powinno się przyczyniać do pokrywania kosztów utrzymania rodziny, jeżeli mieszka z rodzicami (art. 91 § 1 k.r.o.).

Natomiast zgodnie z art. 133 § 3 k.r.o., dodanym przez ustawę z 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 220, poz. 1431), „[r]odzice mogą uchylić się od świadczeń alimentacyjnych względem dziecka pełnoletniego, jeżeli są one połączone z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możliwości samodzielnego utrzymania się”. W uzasadnieniu projektu tej ustawy¹¹ wskazano, że: „[i]Istnieje wyraźna potrzeba osłabienia obowiązku alimentacyjnego rodziców względem dziecka pełnoletniego, ponieważ rodzice, nie mając wpływu na postawę życiową dziecka, nie powinni być obciążeni zbyt długo obowiązkiem alimentacyjnym, z uszczerbkiem dla swojego utrzymania. Ponadto możliwość żądania alimentów od rodziców przez pełnoletnie dziecko, mimo braku własnych starań o uzyskanie samodzielności, „usprawiedliwia” naganną postawę dziecka, tworzy złe wzorce zachowania i jest etycznie nieusprawiedliwione (zob. projektowany art. 133 § 3 KRO)”. W takim wypadku konieczne jest wytoczenie przeciwko dziecku powództwa o ustalenie, że obowiązek alimentacyjny wygasł (art. 189 k.p.c.).

Podsumowując, należy stwierdzić, że przysługujące uprawnionemu – także małoletniemu – prawo do świadczeń alimentacyjnych (także do już wymagalnych rat alimentacyjnych) nie może być zbyte innej osobie, jak również uprawniony nie może zrzec się tego prawa (nawet za zapłatą jednorazowej skapitalizowanej kwoty przyszłych świadczeń). Nie jest też dopuszczalne przejęcie obowiązku alimentacyjnego przez inną osobę. Obowiązek alimentacyjny rodziców trwa do

¹⁰ K. Pietrzykowski, Komentarz do art. 133, *op. cit.*, nb. 9.

¹¹ Druk sejmowy nr 888/VI kad.

chwili osiągnięcia przez dziecko zdolności do samodzielnego utrzymywania się (z uwzględnieniem art. 133 ust. 1 k.r.o. *in fine* oraz art. 133 § 3 k.r.o. w przypadku dziecka pełnoletniego). Ponadto jak każde prawo do świadczeń alimentacyjnych, które jest ściśle związane z osobą uprawnionego i jego osobistymi potrzebami, wygasa z chwilą jego śmierci.

3. Na marginesie można odnotować, że w Sejmie VIII kadencji prowadzone były prace nad zmianą przepisów dotyczących relewantnych kwestii. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw¹² przewidywał dodanie § 4 do art. 133 k.r.o. w brzmieniu: „Świadczenia alimentacyjne rodziców względem dziecka, które nie posiada orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, wynikające z orzeczenia sądu albo ugody zawartej przed sądem lub mediatorem wygasają z chwilą ukończenia przez dziecko 25 lat, chyba że ze względu na wyjątkowe okoliczności, z których powodu dziecko nadal nie jest w stanie utrzymać się samodzielnie, sąd przedłuży na żądanie uprawnionego obowiązywanie świadczeń alimentacyjnych na dalszy okres”. W projekcie tym zaproponowano także dodanie art. 133¹ k.r.o., zgodnie z którym, jeżeli nie wytoczono innego powództwa, dziecku przysługują natychmiastowe świadczenia alimentacyjne w określonej wysokości. Ze względu na zasadę dyskontynuacji prace nad tym projektem zostały zamknięte.

Podsumowanie

- Przepisy kreujące obowiązek alimentacyjny są normami bezwzględnie obowiązującymi. Obowiązek ten powstaje *ex lege*, niezależnie od woli stron, wskutek zdarzeń, z którymi ustawodawca łączy jego powstanie (np. urodzenie, małżeństwo, przysposobienie).
- Zarówno obowiązek alimentacyjny, jak i odpowiadające mu prawo do świadczeń alimentacyjnych mają charakter ściśle osobisty i są niezbywalne. Uprawniony nie może zrzec się ani prawa, ani roszczenia (odpłatnie czy też nieodpłatnie). W szczególności nie jest dopuszczalna kapitalizacja obowiązku alimentacyjnego, tzn. zrzeczenie się możliwości żądania alimentów w przyszłości w zamian za jednorazowe otrzymanie sumy pieniężnej, stanowiącej równowartość rat alimentacyjnych należnych za pewien okres w przyszłości.
- Nie jest także dopuszczalne przejęcie obowiązku alimentacyjnego przez inną osobę. Niemniej zgodnie z orzecznictwem Sądu Najwyższego do wykonania świadczenia alimentacyjnego w postaci określonej sumy pieniężnej ma zastosowanie art. 356 § 2 k.c., wobec czego dłużnik alimentacyjny może spełnić obowiązujące go świadczenie za pośrednictwem osoby trzeciej, w szczególności poręczyciela.

¹² Druk sejmowy nr 3254/VIII kad.

- Niewykluczona jest natomiast możliwość zawarcia pomiędzy uprawnionym a zobowiązanym umowy dotyczącej obowiązku alimentacyjnego (art. 138 k.r.o.). Umowa taka nie może być sprzeczna z ustawą ani mieć na celu obejścia ustawy (art. 58 § 1 k.c.), w tym przepisów o obowiązku alimentacyjnym i powinna zmierzać do jego skonkretyzowania (np. w zakresie wysokości świadczeń czy też terminów ich dokonywania).
- Artykuł 133 § 1 *in principio* k.r.o. ustanawia szczególną przesłankę alimentacji dzieci przez rodziców – niezdolność dziecka do samodzielnego utrzymania. Z kolei zgodnie z art. 133 § 1 *in fine* k.r.o. obowiązek świadczeń alimentacyjny rodziców względem dziecka nie powstaje, gdy dochody z majątku dziecka wystarczają na pokrycie kosztów jego utrzymania i wychowania. Obowiązek alimentacyjny rodziców wobec dziecka nie jest zatem ograniczony żadnym terminem – w szczególności osiągnięcie przez dziecko pełnoletności nie uchyla tego obowiązku – i trwa on do chwili osiągnięcia przez dziecko zdolności do samodzielnego utrzymywania. Ponadto, jak każde prawo do świadczeń alimentacyjnych, które jest ściśle związane z osobą uprawnionego i jego osobistymi potrzebami, wygasa z chwilą jego śmierci.

Bibliografia

Akty prawne

- Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359, ze zm.
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2019, poz. 1145, ze zm.
- Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1575, ze zm.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 29 marca 2012 r., sygn. akt K 27/08.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 maja 2014 r., sygn. akt SK 61/13.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z 1 marca 1952 r., sygn. akt C 751/51.
- Orzeczenie Sądu Najwyższego z 14 października 1961 r., sygn. akt 4 CR 86/61.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 9 czerwca 1976 r., sygn. akt III CZP 46/75.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 4 grudnia 2013 r., sygn. akt III CZP 85/13.
- Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej i Administracyjnej Sądu Najwyższego z 16 grudnia 1987 r., sygn. akt III CZP 91/86.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 12 września 1969 r., sygn. akt III CRN 524/69.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 8 sierpnia 1980 r., sygn. akt III CRN 144/80.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 12 lutego 1998 r., sygn. akt I CKN 499/97.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 24 marca 2000 r., sygn. akt I CKN 1538/99.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 września 2015 r., sygn. akt III AUa 987/15.

Literatura

Pietrzykowski K. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2020, Legalis.

Inne

Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 888/VI kad.